

ZORUNLU GÖÇ VE KADINLAR: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ –

DİKASUM Koordinatörü Handan Coşkun ile Söyleşi

Söyleşi: Derya Demirler

6 Aralık 2006, İstanbul

1990'lı yıllarda güvenlik güçleri ile PKK arasındaki “düşük yoğunluklu savaş” 1,2-3 milyon arasında kişinin zorunlu olarak yerinden edilmesiyle sonuçlandı. Çok ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı bu dönemin geride bıraktığı sorunları çözme yönünde, son birkaç yıldır askıya alınan “demokratikleşme süreci”nde birtakım adımlar atılmış olsa da, Kürt sorununun kalbinde yatan bu meseleye kalıcı, adil, eşitlikçi ve demokratik bir çözüm oluşturmanın hâlâ çok uzağında olduğumuz ortada.

Bununla birlikte yakın dönemde K. Irak'a askeri operasyon ihtimalinin gündeme gelmesi, “terörle mücadele söylemi” altında aslında kozmetik olan ama ileriye dönük olarak umut veren reform sürecinin kızağa çekilmesi ve hatta tersyüz edilmesi, son derece kaygı verici gelişmeler olarak kaydedilebilir. OHAL'i yeniden hatırlatırcasına Siirt, Şırnak ve Hakkari'nin “Özel Güvenlik Bölgesi” ilan edilmesi, köy korucularının sayısının 30 binden 40 bine çıkartılması ve ek haklar getirilerek özendirilmesi, şehit cenazeleri üzerinden operasyona zemin hazırlanması ve etnik ayrımcılığın toplumsal olarak kışkırtılması maalesef verilebilecek sayısız örnekten birkaçını oluşturuyor.

Biz de zorunlu göç ve çatışma süreçlerinin kadınları nasıl mağdur ettiğini tartışmaya açmak üzere DİKASUM (Diyarbakır Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi) koordinatörü Handan Coşkun ile aralık ayında yaptığımız ve mayıs ayında internet üzerinden güncellediğimiz söyleşiyi sayfalarımıza taşıyoruz. DİKASUM, Diyarbakır Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren ve kadınların bu süreç içinde ortaya çıkan gereksinimlerine ve taleplerine yanıt oluşturmaya çalışan bir kadın kuruluşu. Bu söyleşiden de çıkarsanabileceği gibi, zorunlu göç sürecinin geride bıraktığı yaralar henüz bu kadar tazeysen, son dönemde yaşanan kaygı verici gelişmelerin bu kez ciddi bir kırılmaya yol açacağı gerçeğinden hareketle barışa kadınlar olarak sahip çıkmamızın daha da önem kazandığı söylenebilir.

DİKASUM ne zaman kuruldu?

DİKASUM 2001 yılının Ekim ayında kuruldu. Batman ve Diyarbakır'da yoğun olarak yaşanan kadın intiharlarından sonra 1999 yerel seçimleriyle başa geçen DEHAP, bölgede yaşanan kadın intiharlarının araştırılması, kadın sorunlarının tespit edilmesi ve sorunlara çözüm önerileri geliştirilmesi konusunda belediye meclis kararıyla böyle bir kurumun kurulmasına karar verdi. Kısa sürede yönetmelik oluşturuldu, çalışmalarına başlandı. DİKASUM olarak, kurulduğumuzdan beri, kadınlara ilişkin olduğu kadar çocuklara ilişkin de birtakım eğitim çalışmaları düzenledik.

Kaç kişi çalışıyor DİKASUM’da? Kurum bünyesinde yürüttüğünüz çalışmalar ve projeler nelerdir?

İlk etapta 4 kişi ile çalışmalara başladık. Mayıs 2003 tarihinde Hasırlı Beyaz Kelebekler Çamaşır ve Tandır Evi, Eylül 2004’de ise Aziziye Beyaz Kelebekler çamaşirevleri açıldı. Bahsettiğim çamaşirevleri ve tandirevinin bulunduğu mahalleler gecekondu mahalleleri zamanında köylerden kentlere gelmek zorunda kalan kişilerin yerleştiği yerler. Şu an toplam 31 personelle çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Bu mekânlarda 45 çamaşır makinesi, 9 kurutma makinesi, 12 ütü, 6 dikiş makinesi, oturma salonu, çocuk odası ve eğitim sınıfları bulunmakta. Burada verilen hizmetler için kadınlardan ücret alınmıyor. Belediyenin öz kaynakları ile ihtiyaçlar karşılanıyor. Bu mekânlarda bireysel başvurular değerlendiriliyor; eğitim çalışmaları, araştırma-incelemeler yapılıyor.

Bireysel başvurular

Bireysel başvuru dosyalarının takibi bizler açısından çok önemli. İntihar girişiminde bulunan kişiler; olası namus cinayetlerine ilişkin başvurular; istihdam, sağlık problemlerinin çözülmesi, yeşil kart başvurusu için destek talep edenler; aile içi iletişim ve şiddet problemi yaşayanlar; çocuğu üniversiteyi kazanan aileler, askere gidecek parası olmayan gençlerin anneleri, yaşlılık ve özürüllük maaşı başvurusunu yapamamış kişiler, ilköğretim ve açiköğretim lisesine çocuğunu göndermek isteyen ancak yol yöntem bilmeyen, parası olmayan ve bireysel başvuru kayıtlarımıza geçen 2 bin 527 kişi bulunuyor.

Ev ziyaretleri

Çalıştığımız mahallelerde; birinci dereceden akrabalarını kaybeden, intihar girişiminde bulunan, psikolojik sorun yaşayan kişileri, doğum yapan, kaza geçiren, sağlık problemleri yaşayan, sel felaketinden dolayı evleri tahrip olan, yangın nedeniyle evlerini kaybeden ya da hastanede uzun süre yatmak zorunda kalan aileleri de mekânlarında ziyaret ederek onlara destek olmaya çalışıyoruz. Yıl içerisinde 613 ev ziyareti gerçekleştirdik.

İş talebi

Birçok kurum ve kuruluşla ve çalışan kadınlarla iletişime geçerek, iş talebi ile kurumumuza başvuran 537 kadını gündelik temizlikçi, çocuk bakıcısı, sekreter, kuaför ve çeşitli işyerlerinde büro elemanı olarak çalışmak üzere yönlendirdik.

Güvenli annelik ve doğum

Kadınların ihtiyaç duyduğu ve bizlere sorduğu konu başlıklarına ilişkin Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı'ndan (TAP) eğitim aldık. Yine Kızılay ve belediyemize ait ücretsiz hizmet veren sağlık merkezimizin katkılarıyla kadın ve erkek üreme organları, aile planlaması, ilkyardım, emzirme, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, âdet döngüsü, aşular ve çocuk gelişimi gibi birçok konuda eğitimler aldık ve bunları kadınlara aktardık. 2006 yılı faaliyet raporumuza yansıdığı hâliyle ve bu eğitimlerden bireysel çalışmaya ve grup çalışmalarında katılan kadın sayısı 2.176: DİKASUM'da 324, Hasırlı Çamaşirevi'nde 421, Ben U Sen Çamaşirevi'nde 1.013 kadın, Aziziye Çamaşirevinde ise 418 kadın. Bu eğitimlerle beraber merkeze yeni bağlanan 30 köye gittik, bölgedeki bazı ilçe belediyelerinin talebi üzerine o mekânlara giderek bilgilerimizi oradakilerle paylaştık. TAP ile gönüllü sürdürdüğümüz bu ortaklığın daha sistemli olması için 2007'nin Nisan ayında bir protokol imzaladık. Protokol kapsamında 5 arkadaşımız daha çalışmalarımıza katıldı. Güvenli annelik ve loğusalık konularında eğitimler aldık. Çalıştığımız mahallelerde ilk etapta kapı kapı dolaşarak gebe ve loğusa kadınları tespit ederek kayıt altına alacağız. Gebeleri, gebelikleri döneminde düzenli ziyaret ederek, gebeliğe hazırlık, gebelikte vücutta oluşan değişiklikler, sık görülen rahatsızlıklar, doğuma hazırlık konusunda ve doğuma ilişkin bilgiler vererek güvenli bir ortamda doğumlarını gerçekleştirmeleri konusunda destek sunacağız. Loğusa kadınlara ise doğum sonrası bakım, anne sütü ve emzirme, bebek bakımı konularında ev ziyaretleri gerçekleştirerek bilgilerimizi aktaracağız.

Sokak Ligi

Bu arada İngiltere Büyükelçiliği Kültür Müsteşarlığı British Council, Sosyal Sorumluluk Derneği ve Street League ile ortak yürüttüğümüz Sokak Ligi Projesi var. Sokak Ligi, spora erişimi kısıtlı olan veya dezavantajlı konumda olan çocukların, futbol aracılığıyla kişisel gelişimlerine katkıda bulunmayı ve toplumla uyum içinde yaşamalarını amaçlayan bir program. Bu program kapsamında takımlar oluşturularak, çocuklara bir yandan futbol eğitimleri verilirken, diğer yandan gelişim destek modülleri uygulanmaktadır. Şu an Türkiye'de Diyarbakır ile beraber 15 ilde sürdürülen bu proje eşgüdümle yürütülen bir proje. Proje 2005 yılı başı itibariyle başladı. Her yıl yeni tecrübelerle devam ediyor. İlk etapta 4 ilde başlatılan proje şu an 15 ilde sürdürülüyor. Bu proje çerçevesinde 4 futbol takımımız var. Futbol takımları Hasırlı Beyaz Kelebekler Çamaşır Evi'ne gelen kadınların çocuklarından, Erkek Yetiştirme Yurdu; Beyaz Tebeşirler ve Mehmet İç Kale İlköğretim okullarında okuyan 14-16 yaş grubu çocuklardan oluşmakta. Haftada 2 gün düzenli antrenman yapan çocuklar psikolog, sosyolog ve antrenörlerin desteğiyle çalışmalarını sürdürüyor. Çalışmalarda çocuklara özbakım, ilkyardım, ergenlik, beslenme, iletişim, cinsel sağlık, yurttaşlık bilinci gibi konular düzenli olarak aktarılmakta. Bu arada kentin tarihi ve turistik yerlerine yapılacak gezilerin yanı sıra yaz döneminde Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde Hazar

Gözü'nde açılacak Çocuk Yaz Kampı'na da götürülecek olan çocuklara tatil yapma imkânı sağlanacak.

Mevsimlik işçilerin sözlü tarih çalışması

DİKASUM ve bağlı mahallelerde mevsimlik işçi olarak yılın belirli aylarında batıya giden ve mevsim sonunda çok sayıda dönen aile bulunuyor. Son yıllarda yaşanan birçok olayla beraber çok yakın tarihin tanıkları ve anıları bile yavaş yavaş kaybolmaya, meşrulaşmaması gereken bir şey meşrulaşmaya başladı. Yaklaşık 7 yıldır bu ailelerin gidiş ve dönüş süreçlerine ilişkin birçok olay duyuyoruz, dinliyoruz. Yaşadıkları ilginç olaylarla beraber zorluklar da bizlerle paylaşılıyor. Bu sebeple, bu yıl böyle bir çalışmayı derlemeyi uygun gördük. Programımızı oluşturduk. Aileleri tespit ettik. Bir kısmı ile bireysel görüşmelere başladık. Gidenleri dönerken de ziyaret ederek izlenimlerini alacağız. Koşullara bağlı olarak grup çalışması ve derinlemesine görüşmeler de düşünüyoruz. Mevsimlik işçiler konusunda son zamanlarda çok sayıda araştırmacı gelerek bilgilerimize danıştı. Yazılı kayıtlarda geçmeyen birçok şeyi aktardık. Elimizde de kurumumuz adına böyle bir çalışmanın olmasını istiyoruz. Görüşme yaptığımız kişilerden çok şey öğrenmeye başladık. Yaşı, konumu, yeteneği, özel dünyaları, çocukluk ve gençlik anıları ve her şeyden önemlisi de ağır koşullarda yaşam mücadelesi veren bu insanların hayata dair umutları, hayalleri oldukça öğretici oldu.

Kurslarımız

Okuma-yazma oranı oldukça düşük. Genç kızların, kadınların yanı sıra erkekler de özellikle resmi kurumlarda işlerini takip edebilecek kadar okuma yazmaya ihtiyaç duyuyor. Yapılan başvurular üzerine AÇEV ve Halk Eğitim İl Müdürlüğü ile protokol imzaladık. 2006 yılı boyunca aralarında erkek grubunun da olduğu 9 kurs açtık. DİKASUM ve çamaşirevlerinde açılan bu kurslarda eğitim gören 138 kişi sertifika aldı. Bu arada AÇEV, ERG ve KADER'in ortak yürüttüğü, yurttaşlık haklarının tanıtıldığı projede de süpervizör olarak görev aldık. 3 yıldır toplumsal cinsiyet ve haklara ilişkin olarak düzenlenen okuma-yazma sınıflarında bilgilerimizi aktardığımız gibi grup çalışmaları da gerçekleştiriyoruz.

Bu arada Dicle Üniversitesi'nde okuyan bir grup öğrencinin kurduğu MED DER ile yaptığımız protokol var. Birçok aile, çocuklarının iyi fakültelerde okumasını istemesine rağmen maddi sıkıntılardan dolayı çocuklarına yeterince destek olamadığını düşünüyor. Burada dersane ücretleri oldukça yüksek. Dernek ile yaptığımız protokolle dernek üyesi gönüllülerin üstün gayretleriyle sürdürülen bu eğitim çalışmasından dershaneye gidemeyen yüzlerce öğrenci faydalanıyor. 3 yıldır yürütülen çalışmamızda DİKASUM olarak 4 sınıfa hafta sonları eğitim verilmesine olanak sağlıyoruz. Gönüllü eğitmen grubu OKS ve üniversiteye hazırlık konusunda eğitimler veriyor.

Meme kanseri erken teşhisi

Uzmanlar son yıllarda kadınlarda en sık görülen kanser türünü meme kanseri olduğunu belirtiyor. Erken teşhis olanaklarından faydalanamayan kadınlarda, cerrahi tedavi çoğu kez memenin alınmasıyla sonuçlanıyor. Türkiye’de Meme Kanseri Tarama Hizmetlerinde Talebin Arttırılması Projesi kapsamında 6 ilde çalışma yürütüyor. Bu illerden biri de Diyarbakır. 12 Mayıs’da DİKASUM’un organizasyonu ile halk toplantısı gerçekleştirdik. Diyarbakır’daki diğer kadın kuruluşlarının da katılımıyla Meme Vakfı’ndan gelen uzman ekiplerden eğitim aldık. Bu bilgileri kadınlara aktararak kadınları Kanser Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi’ne yönlendiriyoruz.

Merkezin kurulma sürecinden biraz bahsedebilir misiniz? Çalışma alanları nasıl belirlendi?

Kurulma sürecinde kadın alanı bizim açımızdan da çok yeni bir alandı. Biz dört arkadaş başladık. Farklı meslek gruplarından kişiler olarak bir araya gelmiştik. Ben yıllarca gazeteci olarak çalışmışım, kadın ve çocuk haberlerine aşinaydım. Bir arkadaşımız daha evelden çocuklarla ilgili rehabilitasyon merkezlerinde çalışmış bir sosyal hizmet uzmanıydı. Fakat o arkadaş da Kürtçe bilmiyordu, alanı tanımıyordu; kadın konusu onun için çok yeniydi. Gıda teknikeri olan ve halkla ilişkiler bölümünde okuyan arkadaşlarımız vardı. DİKASUM’un kuruluş sürecinde bir yönetmeliğimiz ve çalışmaya ilişkin olarak öngördüğümüz bir takvim vardı. Ama şöyle de bir sorun vardı: Önceliğimiz nedir? Nereden başlamamız gerekiyor? Planlamalarımızı neye göre yapmamız gerekiyor? İlk etapta önümüzü göremiyorduk. O yüzden de ilk 6-8 aylık süreçte alan çalışmasında hem kendi önceliklerimizi hem de kadınların taleplerini netleştirdik. Bizim açımızdan çok sancılı ama olması gereken bir süreçti.

Batman ve Diyarbakır’daki kadın intiharları sonrası böyle bir merkeze ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştım. DİKASUM yönetmeliği oluşturulurken bilimsel araştırmalar ve incelemeler yapmak, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, kadınların istihdamına yönelik faaliyetlerin organizasyonu, kadın sağlığı konusunda eğitimlerin verilmesi, kadına yönelik şiddete ilişkin kampanyaların düzenlenmesi, toplumsal cinsiyete ilişkin eğitim programları ve uygun görülen projeleri hayata geçirme gibi birçok konu başlığı bulunuyordu. Açıldığımız ilk yıl intiharlara dair 33 görüşme gerçekleştirdik. 11’i ölümlü sonuçlanmış bu intihar teşebbüslerine ilişkin bilgiler topladık. Üniversite ve devlet hastanesi ile görüşmeler gerçekleştirerek insanlara yardımcı olmaya çalıştık. O tarihlerde yaptığımız bu çalışmaya ilişkin olarak bir gazetede çıkan olumsuz ve gerçeği yansıtmayan bir haber yüzünden sıkıntılı günler yaşadık. Ve basının bu konuyu işleme konusunda yeterince olgun davranmadığına karar vererek, yaptığımız araştırmayı kendi içimizde tartışmayı ve derlemeyi uygun gördük. 2001 yılından

bu yana başvurularımız arasında intihara kalkışan ya da hayatında en az bir kez bunu düşünen kadınlar bulunmasına rağmen bunu medyaya yansıtmadık. Psikolog arkadaşlarımızın bu başvurularla görüşmeleri sürüyor. Aralarında intihara kalkıştığını duyduğumuz, evinde, hastanede ziyaret ettiğimiz, yıllarca dosyasını takip ettiğimiz ve bu olumsuz süreci çok iyi atlatan ve şu an bizimle çalışan arkadaşlarımız da bulunmakta. Kadın merkezlerinde genelde aile içi şiddet çok gündeme gelen bir konudur; ama bizde, bu 6 yıllık zaman zarfında aile içi şiddet ile ilgili başvuruların sayısı diğerlerine kıyasla oldukça düşük. Kadın fiziki şiddet dışında şiddetin diğer türlerini bilmiyor. Yaşiyor ancak bu türlerin de sorun olduğunun, suç kapsamında olduğunun farkında değil; çok ağır fiziki şiddet görmeyene kadar, tabir yerinde ise kaburgaları kırılmayana kadar paylaşmıyor. DİKASUM'a başvuran kadınların bir kısmı yoksulluktan, aş ihtiyacından geliyor; iş başvurusu için de gelen oluyor; eşine, çocuğuna iş bulmamızı isteyen de. Kurum olarak bizim şu konuyu çalışırız, şu konuyu çalışmayız deme lüksümüz yoktu. Bize eşiyile problem yaşayan, eşi cezaevinde gardiyan olarak çalışan ve eşinden şiddet gören gardiyan eşi de, çocuğunu okula kaydettiremeyen kadın da, çocuğundan haber alamayan kadın da, travma geçiren kadın da geliyordu. Yeşil kartı olmayan, resmi nikâhı olmayan, madde bağımlısı çocuğu olan, engelli... Yani birçok nedenle gelen vardı.

İlk etapta bütün sorunları çözüme şansımız yok tabii ki. Bizim de nihayetinde sayımız ve gücümüz ve imkânlarımız ortadaydı. Şöyle bir planlama yaptık: Ekip olarak yurttaşlık, toplumsal cinsiyet, üreme sağlığı, okuma-yazma gibi hayata dokunabilecek konulara ilişkin olarak kendimizi güçlendirdik ve bir sürü eğitimden geçtik. Bütün eğitimlerden sertifika aldık ve öğretmen sertifikalarını aldıktan sonra planlama yaptık. Buna bağlı olarak da 2002'nin Haziran'ından sonra çalışabileceğimiz kurumlarla protokoller imzaladık. Biz nihayetinde kurtarıcı değiliz. Ama belli bir misyonla açılmış bir kuruluşun içerisinde, birtakım iddiaları, idealleri olan bir gruptuk. 4 kişiyle başladık diyorum; ama hepsi çok güçlü kadın bilinciyle bu çalışmaya başlamış arkadaşlar da değildi. Belediyede normal koşullarda çalışan, ama kadın merkezi açıldığı için yönlendirilen kişilerdi. Daha evvelden toplumsal cinsiyetle ilgili herhangi bir yoğunlaşması olmayan, feodal ilişkilerin içerisinde gelen, kendi sorunlarını henüz belki "keşfedememiş, çözememiş, tespit edememiş" kadınların da içinde yer aldığı bir gruptan bahsediyorum.

Yıllar ilerledikçe DİKASUM ekibi de büyüdü. Neler yapılabileceği konusunda daha emin adımlarla yürümeye başladı. İntiharların dışında olası namus cinayetleri konusunda ciddi adımlar attık. Kurumlara bu konuya ilişkin çalıştığımızı duyurduk. Mahallelerde kadınlara, genç kızlara aktardık. Ve 2006 yılı içerisinde haklarında ölüm kararı çıkan 13 kadın (ki bunların bir kısmı ağabey, amca ve dayıoğulları tarafından bize ulaştırılan kadınlar) bir

şekilde kurumumuza ulaştı. Ve bu dosyaları takip ederek olumlu bir şekilde sonuçlandırdık. Bu ailelerle görüşmelerimiz hâlâ devam ediyor.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin DİKASUM ile ilişkisini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Belediyenin birimlerinin dışında, özgün bir alanız. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, diğer belediyelerle ya da bölge belediyeleriyle kıyasladığımız zaman kadın alanında en iyi yatırımı yapan belediye. Bütün masrafların belediye tarafından karşılanması, binlerce kadının mekânımıza gelmesi, çamaşırları ücretsiz yıkanırken ortamımızı paylaşması önemli; ancak elbette yeterli değil. Ele aldığımız her konu yeni ihtiyaçları gündeme getiriyor. Ama nihayetinde belediye resmi bir kurum olduğundan bürokratik engeller karşımıza çıkabiliyor. Kasada bir para yok. Talep üzerinden kaynak kullanabiliyoruz. 3 ay hiçbir şeye ihtiyacın olmayabilir; ama 4. ay çok ciddi problemler olabilir. Bazı hallerde o anda cebinde 10 milyar paran olması gerekebiliyor. Ama bizde kalem kalem işleyen yıllık bütçeler yapıldığı için bütçe görüşmelerinde eğer o kalem belirlenmemişse yıl içerisinde gündeme gelen o ihtiyaca bütçe oluşturmak zor. Bizim için de ilk etapta belki pek çok şeye ihtiyaç gözüküyordu. Ama ihtiyaç olmaya başladıktan sonra bütçe kalemlerini öğrendik, takip etmeye başladık. Planlamalarımızı o bütçe kalemlerine göre ayarlamaya çalıştık. Alan çok geniş olduğu için, şu anda yetersiz olan bütçeleri artırmak konusunda zaten planlamada değişiklik yapılmaya çalışılıyor. Bu konuyla ilgili olarak hem bizim aktardığımız raporlar var, hem de belediye yönetiminin planlaması var.

İlaveten bütçe kullanımının bürokratik mekanizmalardan mümkün olduğunca ivedi geçmesi için yetkililerle görüştük, danışmanlarla görüştük. O konuda kolaylık sağlandı. Resmi kurumların çalışma saatleri biliyorsunuz, 8.00–17.00. Aramızda bu saatlere uymak durumunda olan arkadaşlar olduğu gibi iş saatleri sonrası yapılan çalışmalarla ilgili saatler için opsiyon tanımalarını istedik. Ağırlıklı olarak hafta sonları da çalışıyoruz. Çalışmalarımızı kamuoyu ile paylaşma konusunda belirli bir hareket serbestimiz elbette mevcut. Kendi alanımıza ilişkin paylaşım ile ilgili bir sorun yaşamadık. Ancak takdir edersiniz ki, DİKASUM olarak belediyede seçilmişlerin yapması gereken ya da belediye başkanının yorumlaması gereken konularla ilgili sınırlarımızı elbette biliyoruz.

Bölgedeki kadın kurumları ile ilişkileriniz nasıl? İlişkili olduğunuz, birlikte çalışma yürüttüğünüz kadın kurumları var mı?

Şu anda Diyarbakır'da belediyeler bünyesinde üç tane kuruluş var. İlk açılan kuruluş DİKASUM. 2003 yılında Yenişehir Belediyesi ve SELİS Bağımsız Kadın Merkezi'nin ortak açtığı EPİDEM'in yanı sıra 2004 yılının Aralık ayında Bağlar Belediyesi'nin açtığı

KARDELEN Kadın Merkezi var. Bunun dışında kentte 2 tane bağımsız kadın kuruluşu var; 3 tane de kooperatif var. Bu kuruluşların hepsi hem Diyarbakır Kadın Platformu hem de Yerel Gündem 21 bileşenini oluşturan kurumlar. Diyarbakır'da bulunan tüm kadın kuruluşları Yerel Gündem 21 bileşeni. Kadın istihdamına ilişkin stand açılacaksa Yerel Gündem 21'de paylaşılır ve kuruluşlarının da katkılarıyla ya o kuruluş standını kendi başına açar ya da tüm kuruluşlar uygun bir mekân bularak kurumlarına gelen ve çalışmak isteyen kadınlara destek sunar; topluca açılır. Bahsettiğim kadın kuruluşları 25 Kasım ve 8 Mart gibi çok önemli günlerde beraber hareket eder. Bu durum hem belediye bünyesindeki kadın kuruluşları hem de diğer kuruluşlar için geçerlidir. Herkes kendi gücünü bir şekilde ortaya koyar ve orada yapılan çalışmalar sadece DİKASUM'a mal olmaz ya da sadece EPİDEM'e, SELİS'e mal olmaz Kadın Platformu ve Yerel Gündem 21'in çalışmalarıdır.

Çamaşirevi ve tandirevi çalışmalarından bahsettiniz, biraz açar mısınız? Neden çamaşirevi ve tandirevi modelini geliştirdiniz?

DİKASUM açıldığı zaman buraya uğrayan kadınlar vardı. Kadınların yanı sıra erkekler de geliyordu. Merak ediyorlardı. Böyle bir merkez açılmış. Oy verdikleri belediyenin açtığı bir merkez. Ama kadın çalışması dendiği zaman maalesef sanki eşleri birbirinden ayıracakmışız gibi ya da onların sosyal dokusuna direkt müdahale edebilecekmışız gibi anlaşılıyordu. İlk 8-9 ay boyunca biz çalışmalar yaptık; anketler yaptık; alana çıktık, birebir görüşmeler gerçekleştirdik. Bu görüşmelerde şunu fark ettik: Çalışacağımız, ulaşmamız gereken kadın kitlesinin profili 35 yaşına gelmeden 8 tane çocuk doğurmuş; fırından ekmek almak çok pahalı olduğu için (kışın soğukta, yazın sıcakta) tandırda sürekli, ekmek yapmak zorunda olan ve en az 12-13 kişilik ailelerde yaşayan ve ağır ev işi yükü altında olan kadınlar. Hal böyle olunca da bu kadınların bu kadar yoğun bir iş yükü altında kendilerine ayıracak bir zamanları yok. Dışarıya tek başlarına çıkma şansları olmayan bu kadınlara bizim gitmemiz gerekiyordu. Ya da öyle bir proje olmalıydı ki kendileri tercih edip gelebilmeliydi. O yüzden çamaşirevleri modeli geliştirildi; çünkü o kadınların evlerinde çamaşır makinesi yok. Zamanında çamaşır makinesi almış olanlar da deterjan alacak paraları olmadığı için kullanmıyor; elektrik kesintisinden dolayı makineleri yanmış olabiliyor. Bu nedenle böyle bir model düşündük. Ama amacımız sadece çamaşırın yıkandığı bir merkez kurmak değildi. Amacımız şuydu: Evet, bir taraftan çamaşırın yıkanacak, bu kadınlar nefes alabilecekler. Ama bir taraftan da çamaşırhanenin yanında hem eğitim sınıfları hem de çocuk odasıyla – çünkü çocuklar kadınlar için engel olabiliyor; özellikle 7 yaşın altındaki çocuklar okula gidemedikleri için sürekli anneleriyle beraberler- hizmet verilecek. Öyle bir sistem geliştirmemiz gerekiyordu ki hem kadınlar gelebilsin, hem çocuklarını getirebilsinler gönül rahatlığıyla, hem eğitim alabilsinler, hem de orada sosyalleşmelerini sağlayabilecek ünitelerimiz olsun. Modeli böyle geliştirdik; bu model üzerinden şu an ilk etapta 2003 Mayıs'ında Hasırlı'da ilk çamaşirevini

açtık. Model tuttuktan sonra Eylül 2004’de Ben U Sen ve Aziziye mahallelerinde de açtık. Şu an 3 çamaşırhaneden ortalama olarak haftada 2 bin 250 kadın sabit olmak üzere 3 bin 696 aile faydalandı. Makinelerimiz yıl içerisinde 157 bin 478 devir gerçekleştirdi. Mekânda bulunan kurutma makinesi ve ütülerden 5 bin 220 kadın faydalanırken. Hasırlı Tandır Evi’nde periyodik olarak 683 kadın aralıklarla ekmeklerini hijyenik bir ortamda pişirdi.

Çamaşirevi programında tüm kadınların bir günü ve saati var. Kadın, günü ve saatinde mekâna geliyor, çamaşırlarını makineye yerleştiriyor. İsterse oturma salonunda oturabiliyor, isterse eğitim sınıflarında var olan eğitimlere –AÇEV’le ortaklaşa yürüttüğümüz okuma yazma kursları- katılıyor. TAP Vakfı’yla yürüttüğümüz üreme sağlığı, aile planlaması, güvenli annelik, loğusalık eğitimlerine katılıyor. Ayrıca toplumsal cinsiyet ve yurttaşlık eğitimi konu başlıkları ile ilgili eğitim seminerleri var. İhtiyaç duydukları eğitimlere erişim şansları var. Bu arada yeşil kartın nasıl çıkarılacağı, resmi nikâh için gerekli olan şeylerin neler olduğu konularında, ya da herhangi bir konuda sorun yaşayan kadının bilgiye sağlıklı erişimi ile ilgili bireysel danışmanlıklar veriliyor. Kadının bireysel olarak paylaşmak istediği bir şey varsa dinleniyor. Makineler sanayi tipi makineler olduğu için 46 dakikada devir gerçekleştiriyor. Kadın isterse 46 dakika oturup çamaşırlarını alıp gidiyor ya da çamaşırlarını yerleştirdikten sonra evine gidip 45 dakika sonra gelip alıyor. Herhangi bir zorlama yok.

Çamaşirevlerinde 3 adet de çocuk odası bulunuyor. Önceki yıllarda çocuk odasındaki etkinlikler gönüllülerle yürütülüyordu. Ancak yeterli derecede bu odadan faydalanamayan çocuklar da bulunuyordu. Gönüllü arkadaşların iş trafiğine ve moraline bağlı olarak odadaki etkinlikler de zaman zaman aksıyordu. Bunun üzerine aylardır bize gönüllü destek veren bu ekibi işe aldık. Çocuk Gelişimi mezunu üç arkadaşımız bu odalarda şimdi 4-6 yaş grubu öğrencilere okul öncesi eğitim veriyor. Eğitimler 3’er aylık planlamalarla 120 çocuğu kapsıyor. Bu çalışmanın çok iyi gittiğini annelerin bizlere aktardığı bilgilerden alıyoruz. Çocuklar okul sürecine hazırlanıyor. Daha güvenli, el becerileri geliştiği gibi grup ile hareket edilmesini de öğreniyor.

Bu çalışmalardan kaç kadın yararlandı bugüne kadar?

Ev kadınlarının yanı sıra üniversite öğrencileri de geliyor. Zaman zaman kâr amacı gütmeyen kooperatif, vakıf ya da yetiştirme yurdu gibi SHÇEK’e de bağlı kuruluşlardan da gelenler oluyor. Bu 3 yıllık zaman zarfında, çamaşırı yıkanan ortalama 5 bin kadın mekânımızı ziyaret etti diyebilirim. Bu sayının 2 bin 250’si düzenli gelen ev kadını iken, geri kalan kısım arada bir uğrayan ya da mevsimlik işçi olarak kent dışından döndükten sonra mekâna gelen ve farklı meslek gruplarından kişiler diyebilirim.

Peki yürütülen bu çalışmaların sonrasında kadınların hayatlarında somut değişiklikler gözlemlediniz mi?

Tabii ki uzun vadede gözlemlenebilecek bir şey; ama şunu biliyorum: Çamaşırhanelerin ne kadar resmi bir kurum olduğunu düşünün. Orada makineler var. 3 çamaşırhanede toplam 45 çamaşır makinesi var. 12 tane ütü, 6 tane de dikiş makinesi var. 9 tane de kurutma makinesi var. Sürekli leğenlerin dolup taşıdığı, renk renk leğenlerin ya da torbaların olduğu bir mekân düşünün. Ama şunu biliyorum, birçok kadının gittiği ilk resmi kuruluş çamaşırhane. Onun öncesinde büyük bir sağlık problemi yaşamamışsa mahalleden dışarıya çıkamamış bir sürü kadın var. Çamaşırrevleri DİKASUM bünyesinde çalışıyor. Her dört mekânda alınan kayıtlarla resmi nikâh kıyılıyor. Yeşil kart çıkarılıyor, herhangi bir problemi olan çocuk, kadın ya da erkeğin başvurusu var ise danışmanlık hizmeti veriliyor, yönlendirmeler yapılıyor. Çamaşırhanede verilen eğitimler, çamaşırhaneye gelen farklı meslek gruplarından kişiler, orada gösterilen sinevizyonlar ya da kadınları topluca götürdüğümüz piknik, tiyatro, sinema gibi birtakım etkinlikler sayesinde kadınların hayatında ciddi farkındalık yaratıldığını düşünüyorum. Hem Sosyal Yardımlaşma Vakfı'na hem de belediyenin, alt belediyelerin sosyal yardımlaşma birimlerine hem de hastanelere gidişte bilinçlenme olduğunu düşünüyorum. Durumun tamamen değiştiğini tabii ki iddia edemem. Ama insanlar en azından şunu biliyorlar: Başımıza bir şey gelirse kapısını çalabileceğimiz bir adres var.

DİKASUM'un çalışmalarını yoğun göç alan mahallelerde yürüttüğünü söylediniz. Göç süreci, çatışmalı dönem toplumsal dokuyu alt üst etti. İnsanlar yerlerinden edildiler ve tanımadıkları, yabancı oldukları bir kente geldiler. Bu durum mevcut kültürel kodları yerine yenisini koymadan aniden altüst etti. Bu toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşmesini de beraberinde getirdi. Gerçi Diyarbakır'da yoktur; ama mesela İstanbul'da dil problemi var. Ağırlıklı olarak Türkçe konuşulan yerlere göç olduğunda öyle bir şeyle karşılaşılıyor. Bu nedenle kadınlar kendilerini başka bir ülkede, yabancı gibi hissediyorlar; güvensizlik ve korku yaşıyorlar. Evlerinden, mahallelerinden çıkmak istemiyorlar. Mesela Diyarbakır'da kamu kurumlarıyla ilişkide bir problem oluyor. DİKASUM'un, yaptığı çalışmalarda, göç eden kadınlarla ilgili olarak tespitleri neler?

Kadınlar aslında köyün merkezlerinde ya da yaşadıkları küçük ilçelerde, küçük mezralarda hareket sahası daha geniş olan gruptu. Daha fazla sosyalleşebilecekleri mekânlar vardı. Köy çeşmesinden su alırken, tarlada çalışırken, ya da düğünlerde, köy odalarındaki etkinliklere katılımda, cenazelerde, mezarlık ziyaretlerinde daha serbesttiler. Köyde yaşamak demek bir ayağının dışarıda olması demek. Ne demek dışarıda?.. Hayvancılık yapanlar hayvanları

otlatırken dışarıda; sütün sağılması, peynir haline getirilmesi, satılması... Tarımla uğraşanlar ailenin tüm fertleri zaten. Toprakla uğraşan bu insanlar daha rahattılar. Hem üretiyorlardı, hem harcıyorlardı. Ama şimdi zorunlu olarak köylerini, yaşam mekânlarını terk eden insanlar küçük küçük gecekondulara yerleşmek zorunda kaldılar. Köy evleri oldukça geniş ve kullanışlı iken, kaynayan kazanları, çorbaları, sütleri, yoğurtları, ayranları var iken, hiçbir şey bulamazlarsa yabancı otları kaynatıp karınlarını doyurma şansları var iken bunlardan mahrum kaldılar. Gecekondulara kapanmak ve sağlıksız koşullarda yaşamak zorunda bırakıldılar.

Bu istem dışı kentsel büyüme plansız, hem göç edenler için hem de kentte yaşayanlar için. Kent merkezleri erkekleri de kadınları da ürkütüyor. Hareket sahaları daralıyor. Sokağa çıkma konusunda bir sürü sorun yaşıyorlar; çünkü bir güvensizlik var. Bu güvensizlik çok net bir şekilde devletin kamu kuruluşlarına olduğu kadar devletin kendisine de yöneliyor. Çünkü göç süreçleri çok normal süreçler değil. Bir kısmı sadece canını kurtarabilmiş, bir kısmı meydanlarda bir sürü işkenceye tanıklık yapmış; köyleri gözlerinin önünde yakılan, hayvanları yanarak ölenler olmuş.

Ben Diyarbakır'da faaliyet sürdüren Kalkınma Merkezi Kooperatifi'nin de kurucu üyesiyim. Merkez kâr amacı gütmeyen, kırsal ve kentsel kalkınmaya yönelik faaliyet yürüten bir merkez. Çok yeni bir kuruluş olmasına rağmen geçen yıl göçe ilişkin çok önemli bir araştırma gerçekleştirdik. Araştırma sırasında, DİKASUM olarak çalıştığımız mahallelerde de bireysel görüşler, odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Bu araştırma sırasında dinlediğim bir örnek vardı. İçimi çok acıtan bir örnektir. Yıllardır göç mağduru kişilerle çalışmama ve onlarca olay dinlememe rağmen ilk defa bu araştırmada duyduğum bir örnekti. Diyarbakır'da göç ile birlikte kurulan mahallelerden biri Aziziye'dir. Göçün sürdüğü yıllarda merkeze yakın bir köyün boşaltılması üzerine Aziziye Mahallesi'ne gelmeye çalışan köy sakinleri canlarını zor kurtararak, sadece üstlerindekiyle yola koyulmuşlar. O dönem göç edenler arasında karşıdan karşıya geçmeyi bilmediği için trafik kazasında hayatını kaybeden 17 kişi var. Bu, son zamanlarda yaptığımız aile görüşmelerinde açığa çıkan bir şey. Köy merkezinde gördükleri tek araç traktördür. Bu yüzden de karşıdan karşıya geçmeyle ilgili bir sorunları yoktur bu insanların. Traktörün sesi bilmem kaç kilometre öteden duyulur. Bir güzergâhı vardır. Sağına, soluna, tekrar sağına, tekrar soluna bakma ihtiyacı hissetmez ve geçer. Ama kent merkezinde sırf karşıdan karşıya geçmeyi bilmediği için hareketli bir caddede bu insanların trafik kazasında ölmesi çok acıdır.

Kent merkezlerinde örneğin tandirevleri sorunu oldu: Herkes kendi ekmeğini kendi yapıyor. Kentte ev sahibinin bununla ilgili çıkardığı problem oldu. Gecekondularda kalabalık ailelerin çıkardığı gürültüden dolayı bir sürü problem oldu. Ulaşım, yeme, içme gibi bir sürü konuda

kadınlar kapana kısılmış gibi hissettiler kendilerini. Erkeklerin sosyalleşme alanı biraz daha fazla. Çünkü iş arama bahanesiyle dahi olsa kahveye gidebiliyorlar, dışarıdalar, sosyal çevrelerinden çok kopmuyorlar.

Kadının yaşadığı hissiyatı erkekler yaşamıyor, onlar çok daha farklılar. Sonuçla ilgileniyorlar ve kadın sonuca gelene kadar bütün aşamalardan etkileniyor. Yani eşinin işsiz kalmasından akşam kaynayacak kazana varıncaya kadar, çocuğunun okul durumundan gelecek kaygısına varıncaya kadar bir sürü bir şeyi aynı anda yaşamak durumunda kalıyorlar. Çok sayıda sağlık problemiyle başvuran kadın var. Bizim büyükşehir belediyesine ait bir sağlık merkezimiz var. 7 doktorumuz, laborantımız, orada röntgen çeken bir merkezimiz var. Ücretsiz bütün hizmetler. Sağlık problemiyle başvuran pek çok kadını tabii ki buraya yönlendiriyoruz, özellikle yeşil kartı ve sigortası olmayanları. Her gelen 100 hastanın –çok rahat söyleyebilirim- 70’inde, 80’inde aslında fiziksel olarak bir problem yok; ama kent merkezindeki uyum problemleri nedeniyle psikolojik olarak kendisini hasta hisseden bir sürü kadın var. Ya da köy merkezlerinde hastalığı çok fazla öne çıkmayan yüzlerce kadın, kent merkezlerinde çok daha çabuk menopoza girdiğini aktarıyor; çok daha fazla sinir krizlerine, ağlama krizlerine girebiliyor; hayata dair umutlarıyla ilgili bir problem var. Karanlık bir gelecek yani. Böyle de bir sorun var; kadın plan yapamıyor. Ama köy yerinde şöyle bir planı vardı: Bu tarladan şu kadar buğday çıkarsa şu kadarını yeriz, şu kadarını satarız; ya da şu bağdan şu kadar üzüm gelirse şu kadarını kuruturuz, şu kadarını satarız.

Kentteki hayat insanları zorlamaya başladı. Gençler köyden getirdikleri birtakım alışkanlıkları bırakıp kentleşme yolunda adımlar atabildi. Ancak belirli bir yaş grubu ciddi uyum problemi yaşadı. Televizyon evlere daha fazla girdi ve zamanlarının büyük kısmını doldurdu. Televizyondaki pembe dizi örnekleri ya da sabah kuşaklarındaki örnekler, yeterince verilemeyen mesajlar. Birçok şeyden kaynaklı bir kıyas başladı özellikle genç kuşakta. Herkes para kazanmak istiyor. Herkes iyi koşullarda yaşamak istiyor. Herkes iyi bir kocayla evlenmek istiyor. Bazısı manken olmak istiyor. O kadar çok şey değişti ki değer olarak. Daha önce köyüne gelen çarşıdan alınan iki tane toka, iki metre kumaş yeterli olurken kent merkezlerinde ihtiyaçlar da paralel olarak değişti; ama bütçeler değişmedi, yaşam koşulları değişmedi ve daha kalabalık ortamlarda daha fazla problemler yaşandı. O yüzden de sağlık konusunda da, eğitim konusunda da, psikolojik konularda da, kültürel etkileşim konusunda da kent merkezlerinde kadınlar çok daha fazla zorlanıyorlar.

Kürtler özelinde vatandaşlıkla kurulan ilişkinin her daim kırılğan olduğu, bu durumun zorunlu göç/1984-1999 ve hâlâ süregelen çatışmalı ortam ile birlikte ciddi bir aşınmaya maruz kaldığını söylemek mümkün. Kadınlar özelinde bu durum sizin de söylediğiniz gibi daha yoğun bir yabancılaşma ve güvensizlik

duygusu yaratıyor; zira erkeklerin devletle çeşitli biçimlerde –askerlik, okul vb.– karşılaşmaları oluyor, ancak kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kamusal alanla ve devletle daha sınırlı bir ilişki içine giriyorlar. Zorunlu göçün ve genel anlamda Kürt meselesinin böyle bir güvensizlik mirası bıraktığını iddia edebiliriz. Aile içinde şiddete maruz kalan kadınların özellikle kamu kurumlarına gitmediğini, bunun sebebinin de –kamu kurumlarını Türkler olarak görüyorlar ve- ailelerini de oraya ihbar etmek istememeleri olduğu söyleniyor. Kamu kurumlarına da güvenmiyorlar; zaten bu kurumların kendilerine yardımcı olacaklarına inanmıyorlar. Bu noktada sivil kadın örgütlerinin varlığı oldukça önem kazanıyor sanıyorum.

Bu, bölgede çalışma yapan bütün kuruluşlar için aslında geçerli. Anadillerinde kendilerini ifade edememekten kaynaklıdır ayrıca Diyarbakır'da yaşayan kişilerin duruşlarını tanımlarken ya muhalif ya da devlete yakın tanımlamalarından gri rengi çok bilmedikleri anlaşılır. Yaşadığımız birçok olaydan dolayı da ben bunu çok net biliyorum. Hatta bir örnek vereyim: Çalıştığımız bir mahallede üç eşli olan bir adam vardı. Son eşiyile ilgili bir problemi vardı. Kadın beş aylık hamileydi; ama adam kadını eve zincirliyordu. İki çocuğu vardı kadının, üçüncü çocuğa hamileydi. Adam çok ciddi suç dosyası olan bir adamdı. Dışarı çıkmasına izin vermiyordu kadının. Kadın beş aylık gebe olduğu halde zincirli bir şekilde yaşamak durumundaydı. Doğru düzgün yeme içme de yok. Kadının kaynanası bir şekilde bize haber ulaştırdı. Kapıya gittik, kapıyı açamıyor. Camdan iletişim kurmaya çalışıyoruz. “Beni kurtarın, nasıl olursa olsun kurtarın” diye yardım istemişti. Biz bu tür durumlarda avukatlardan da destek alıyoruz. O dönem baro çok yoğundu ve İnsan Hakları Derneği'nden destek istedik. İnsan Hakları Derneği'ndeki avukat arkadaşlarımız savcılığa gitti. Savcının tutumu çok ilginçti. Avukat arkadaşlar adamın suç dosyası -adam öldürmeye teşebbüsten esrar trafiğine varıncaya kadar çok kabarık suç dosyası- nedeniyle dilekçeye isimlerini yazmak istemediler. İHD olarak tabii ki yazılıyor; ama kişisel olarak isim yazmaktansa kurumsal temsiliyet istiyorlar. Biz hemen süreci hızlandıralım diye bir avukat yardımı istedik. Yoksa kurum olarak başvuruyoruz zaten. Buna rağmen avukat yanımızda olduğu halde savcı hâlâ “Tamam, işlem yaparız; ama gittiğimizde kadın ben kocamdan şikâyetçi değilim dediği zaman sorumluluk sizdedir” diyerek çok garip bir savunmaya geçti. Böyle olsa bile gidilmesi gerekiyor; çünkü o anda o kadın mağdur. Çok uğraştık. İkinci üçüncü dilekçeden sonra savcı karar çıkardı. Gecenin bir yarısı eve gidildi. Adam yukarda, ama adam, polis, eşine uyguladığı şiddet nedeniyle geldiğini kavrayamadı; kendi suç dosyaları nedeniyle geldiğini düşündü. Çünkü eşi nedeniyle gelindiğini bilse ucu bize dokunur ve bizi orada yaşatmazlar; bunu çok iyi biliyoruz. Çete gibi yaşıyorlar nihayetinde ve bizim başımıza çok dert gelir. O yüzden de biz ismimizin kayıtlarda bu şekilde geçmesini istememiştik kurumsal olarak. Kapıyı kırdılar, kadını alıp götürdüler savcılığa. Bu işlemler polisin eşliğinde oluyor ve

kadının yanında ona destek verecek herhangi birisi yok. Görüşmelere bu tür durumlarda bizler alınmıyoruz. Savcının yanında kadın, bir tarafta polisler, öteki tarafta bütün o risklere rağmen birlikte yaşadığı adam var. Tercih yapmak durumunda. Ya polise güvenecek, ya da eşine güvenmek durumunda. Böyle bir durumda tercihi eşinden yana yapıyor. O eve tekrar gittiği zaman dayak yiyeceğini, zincirleneceğini, daha ağır şeyler yaşayacağını bildiği halde tercihini eşinden yana yapıyor. Çünkü güven veren bir mekanizma görmüyor. Uzun vadeli bir şey görmüyor. Bu konuda bizim de örneğin karakollar üzerinden takip ettiğimiz dosyalar oluyor. Haber veriyorlar. Bu boşanma davaları için de geçerlidir. Kadın bütün olumsuzluklara rağmen eşini tercih edebiliyor. Böyle bir sıkıntı var ve kadın ancak suçun üzerine gidilirse ve kadına yalnız kalmayacağına dair garantiyi bizler verirsek. Yoksa...

Diyarbakır'da sığınmaevi var mı?

Valiliğe ait bir sığınmaevi var. Kapasitesi çok az olduğu için de ihtiyacı karşılayan bir mekanizma değil. Bugüne kadar yönlendirdiğimiz kadınlardan hiçbiri reddedilmedi. Sığınmaevinden çıkan bir kadın tekrar problem yaşarsa aynı sığınmaevine güvenlik gerekçesiyle alınmıyor. Öyle durumlarda başka kentlere gönderiyoruz. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi olarak sığınmaevi açma yönünde girişimimiz başladı. Yönetmelikleri inceledik. Diğer illerde belediyenin açtığı merkezlere giderek, yaşanan olumlu-olumsuz izlenimlerini almaya başladık. Yakın tarihte gerekli prosedürleri yerine getirerek sığınmaevini hizmete sunacağız.

Güvensizlik duygusunun hâkim olduğundan bahsettik. Bunun kadınlara yönelik eğitimlere ilgi gösterilmesi açısından nasıl bir yansıması oluyor? Örneğin siz, eğitimlerinizi Kürtçe de veriyorsunuz. Bunun güven oluşturmada ciddi bir katkısı olsa gerek.

Okuma-yazma sınıflarında Türkçe eğitim veriliyor, AÇEV'le ortaklaşa yapılanlarda. Fakat bazı kadınlar Türkçeyi hiç bilmiyor. Türkçeyi bilmeyen kadınlarla ilgili olarak opsiyonumuz var; öğretmenlerimizin Kürtçeyi bilmesini şart koşuyoruz. Çünkü kadının Türkçesini bilmediği bir kelimeyi Kürtçe hatırlattığınız zaman anlaması daha kolaylaşıyor. O yüzden de kıyaslamalı olarak “Kürtçesi budur, Türkçesi budur şeklinde” aktarma şansımız da var. Güven tabii ki çok önemli bölgede. Yani yapılmış yanlış uygulamalar, zorunlu göç, gözaltında tacizler, tecavüzler ya da kent merkezlerinde yaşadıkları problemler dolayısıyla resmi kurumlarla ilgili bir güven problemi var. Anadillerini konuşamamaktan kaynaklanan bir güvensizlik var. Devlet memurlarının yaklaşımlar, güven vermeyen uygulamalar ya da kadınların kendilerini yeterince aktaramamasından kaynaklanan ciddi sıkıntılar yaşandı. Bu tür şeyler mahallelerde çok çabuk yayılan ve de kadınlarda çok ciddi iz bırakan şeyler. Küçük bir örnek vereceğim: Geçen yıl örneğin tetanos aşısına –ki tetanos hem kadın için hem çocuk

için çok önemli bir aş. Kadınların bir kısmı direnç gösterdi. Bu aşının tetanostan ziyade kısırlaştırmaya yönelik bir şey olabileceği kaygısıyla aş olmak istemediler. Uzunca bir dönemdir, yapılan tüm aşların kadınları kısırlaştırdığına dair bir görüş olduğu için ya da ağırlıklı olarak aile planlamasına ilişkin çalışmalar yapılması, bu konuda da birçok soru işareti yaşamalarına sebep olmuş ve bunların giderilmesine yönelik de çok adım atılmamış.

Tüpligasyon konusunu biraz açabilir misiniz? Bu çok fazla dile getirilen bir sorun değil, ancak aslında çok ciddi bir hak ihlali. Sistematik bir biçimde yapılması savaş suçu. Böyle bir muameleye maruz kaldığımı söyleyen kadınlar oldu mu?

Tabii ki. 2001 yılında biz ilk açıldığımızda intihar girişiminde bulunmuş, ama girişimi ölümle sonuçlanmamış dört kadının başvurusu vardı. Onlarla görüşmelerim aklıma geldi. Bir tanesi dördüncü çocuğunu hastanede doğuruyor. Dördüncü çocuğu erkek. Doğum yapar yapmaz doktor kendisine “Beşinciye düşünüyor musun?” diye soruyor. O da “Yeni doğum yapmış bir kadına beşinciye düşünüyor musunuz gibi bir soru sorulmaz” diyor ve “Şu an düşünmüyorum” diyor. Doktor, “Peki senin tüplerini bağlayalım mı” diyor. Şimdi bu kadınlar Türkçeye hâkim değil. Kürtçe’de bağlamak kelimesi daha sonra açılacak bir düğüm gibidir. Yani geri dönüşü olmayan bir yöntem olduğunu bilmiyor. Karşısında yemin etmiş, bu işin mektebini okumuş ve güvenmesi gereken bir hekim var. Kadınlar da sorgulamıyor zaten. Hastanede kendisini emin ellerde düşünüyor. Bu nedir, bu nasıl bir yöntemdir, tekrar çocuğum olur mu olmaz mı gibi sorular zaten aklına gelmiyor. Yeni doğum yapmış bir kadının bunları düşünmesi çok zor... “Bağlayın” diyor. Ondan sonra aradan 4-5 yıl geçiyor. Ailenin de hali vakti yerinde. Kocasını 4-5 yıl sonra tekrar bir çocuk istiyor; kadının yaşı da buna müsait, fakat hamile kalamıyor. Bunun üzerine doktora gidiyorlar. Doktor diyor ki “Senin çocuğun olmaz.” “Nasıl olmaz?” diyor. “Ben dört tane çocuk doğurdum. Problem ne?” “Çünkü sen tüplerini bağlatmışsın” diyor doktor. Kocasını eşinin tüplerinin bağlandığından haberdar değil. Normal koşullarda tüpligasyon olabilmesi için karı-kocanın beraber karar verip, kararlarını doktora ortak olarak açıklamaları lazım. Ya da doktor böyle bir teklifte bulunurken eşleri karşılıklarına almak suretiyle bunun geri dönüşü olmayan bir yöntem olduğunu aktardıktan sonra, çiftler karar vermek durumunda. Tüplerinin bağlandığını duyan koca, kadını bıçaklamıştı hastane çıkışında sokak ortasında, “Seni boşayacağım” diye de resmen meydan dayığı çekmişti. Bunun üzerine kadın intihara kalkıştı. Erken fark edildi. Hastanede bayağı yatmış, ama neden kaynaklı olduğu bu tür durumlarda kayıtlara geçmiyor. Yanlış ilacı almış gibi birtakım şeyler geçiyor.

Biz onunla 8 ay boyunca bir çalışma yürüttük. Dicle Üniversitesi Psikiyatri Servisi’nden de destek alıyordu. Onun dışında buna benzer üç örnek daha var. Ben 2001 yılında bu dört olayı

öğrendikten sonra kentteki kurum ve kuruluşları haberdar ettim. Fakat bu tür durumlarda aile de güçlü değilse, sosyal güvencesi yoksa ya da avukat tutamıyorsa, davayı sahiplenmiyorsa o zaman yapacak çok fazla şey kalmıyor. Kadının kısırlaştırılması bir aile için utanç kaynağıdır. Erkek için de utanç kaynağıdır, kadın için de. Çünkü direkt müdahale var. Cinsel sağlık boyutuna girdiği için de tabudur, çok konuşulmaz böyle şeyler. Tahribatı çok ağırdır. Aileler de bunu çok yansıtmaz. İlk etapta çok bilinen bir konu olmakla beraber, ama çok fazla tartışılan bir konu değildi. O dönemde ben tartıştığım zaman birçok kişinin bana münferit olaydır dediğini hatırlıyorum. Fakat 2002 ya da 2003 yılıydı, koruculuk yapan bir köyden 18 tane kadını getirdiler.

Evet bu, Özgür Gündem gazetesinde de haber olarak yer almıştı, değil mi?

Evet. Hastaneye getirip tüpleri bağlanmış ve eşlere de yeterince açıklama yapılmamış. Bu operasyonların çok sağlıklı yerlerde yapılması lazım. Çok hijyenik ortamlarda yapılmadığı için de kadınların büyük bir kısmı iltihap kapmıştı. İltihap kaptıktan sonraki süreçte eşlerin haberi oldu. Davalar açıldı. Korucular da dava açtı ameliyatı gerçekleştiren kişilere. Ama çok gariptir ki dava ne zaman görüldü, hangi mahkemede görüldü bilmiyorum. Zannedirim ki hasıraltı oldu ve konu kapandı. Çünkü bir daha ne basınla görüşüldü, ne de bu konuya ilişkin yorum yapıldı. Bu konu ile ilgili araştırma yapıyorum şu an. O araştırmayı bitirdikten sonra önümü çok daha net görebileceğim.

Peki bireysel bir sorun mu? Sadece doktorların niyetiyle, görevi ihmal veya suiistimalleri ile açıklayabilir miyiz?

Genel bir politika olmasa bir doktor kendi başına bir şey yapmaz. Ama şöyle bir şey de var. Doktorun da vicdanına kalmış bir şey. Bir doktora kimse zorla böyle bir şey yaptırılmaz. Hatta kıyamet kopardabilir o doktor. “Bana zorla bunu yaptırıyorlar; bu, hem insan haklarına hem de ettiğim Hipokrat yeminine aykırı” diyebilir. Bunun için de tabii ki vicdanlı olması lazım.

Özellikle son birkaç yıldır kız çocuklarının okullaşması meselesi çok fazla gündeme getiriliyor. Hatta Kürt kadınları dendiğinde -hatta Kürt kadınları da denmiyor- namus cinayetleri, kadın intiharları, kız çocuklarının okula gitme meselesi... Bunların üçü ön plana çıkarılıyor. Bu üçünün ön plana çıkarılması bir yandan da gizli bir ırkçılık barındırıyor sanki. “Kızlar okula gitsin; çünkü eğitimsizler”. “Kürtler kadınları öldürüyorlar ve kadınlar intihar ediyorlar. Zaten o intiharlar da aslında cinayet” gibi.

Daha evvelden bu tür vakalar yok muydu? Aile içi şiddet ya da namus cinayetleri vardı. Bütün feodal, geri yapılarda olduğu kadar bölgede de vardı. Ama Fransa'da işlenmiş cinayetleri de biliyoruz biz, İsveç'te de gündeme gelen, yakından uzaktan Kürtlerle hiç alakası olmayan cinayetleri de biliyoruz. Ya da örneğin gazetelerin 3. sayfalarını açtığınız zaman bölge dışı illerde "Cinnet getirdi, karısını öldürdü" diye bir sürü, hem de kanlı haber görüyoruz. Aslında bunların onlardan bir farkı yok. Ama bölge politikaları açısından genel anlamda zaten olumsuzluk içeren kapkaç, çocuk suçları, çocuk işçiliğiyle, çocuk suçluluğuyla beraber, çocuk cinsel suçlar boyutuyla hatta son zamanlarda pornografiyle ilgili olarak Diyarbakır kenti gündeme geldi. Bütün bu olumsuzlukları bir bölgeye yığmak tamamen çok ciddi bir politikadan ibaret aslında. Her yerde olduğu kadar orada da yaşanıyor. Karadeniz çok daha feodal bir yapı kendi içerisinde; ama Karadeniz'le ilgili yapılmış bir araştırma olmadığı için ya da kayıtlara çok fazla geçmediği için, ya da yeterli bilgilerle geçmediği için çok fazla bilinmiyor. Ya da İç Anadolu da çok farklı değil aslında. Orada da feodal yapı var, orada da kalıplaşmış yapılar var. Ama belki basın son zamanlarda özellikle bu intiharlardan sonra, namus adına işlenen cinayetlerin intiharlarla bağlantısını kurmak suretiyle, "kadınlar intihara zorlanıyor" söylemini çok fazla öne çıkarıyor. Evet, bazı intiharlarda ailelerin zorlanması var. Fakat bir bütün olarak böyle bir varsayım kendisini öldürme kararı almış kişilere de aslında bir saygısızlık bana göre.

Göç mağduru, dibe vurmuş ve geleceğiyle ilgili çok ciddi kaygılar yaşayan insanlardan bahsediyorum. Benim birlikte çalıştığım arkadaşlarım arasında intihar girişiminde bulunmuş kadınlar var. Aylarca hastanelerde tedavi görmüş, aylardır ilgilendiğim arkadaşlarım var. İntihar sonrası tedavi gördükten sonra verdiğimiz destekten sonra yüzlerce insan içerisinden işe aldığım ve şu an birebir çalıştığım arkadaşlarım var. Tekrar gözaltına alınıp işkence görmeyi göze almadığı için 5. kattan kendisini aşağı atan bir kadından bahsediyorum.

Bütün intiharların namus adına gerçekleştirildiği düşüncesi bölgeye yapılmış çok ciddi bir haksızlıktır. Kamusal alandaki şiddet ya da kamusal alandaki cinsel taciz ve tecavüz bu haliyle aslında siliniyor, kapatılıyor. Dosyalar kapatılıyor. Oysa şunu da çok iyi biliyoruz ki erkek için feodal ortamlarda namus, kadın bedeni üzerinden tartışılır. Kadının çok özel bir şey yapmasına gerek yoktur. Dedikoduya malzeme olması bile çok ciddi onur, gurur meselesidir. Ama bu, bütün intiharların namus cinayetleri olduğu anlamına gelmiyor. Aralarında var; inkâr etmiyorum. Ama böyle bir dayatma ya da böyle medyanın bir söylemin peşinden gitmesi beni rahatsız ediyor. Yapılan haberler, verilen mesajlar...

"Güneydoğu kadını bunalımda" haberlerinden ziyade, gerçekten adamakıllı mesaj vermek istiyorsanız bunun sebeplerine inmeniz gerekiyor. Hayat herkes için olduğu kadar o insanlar için de çok değerliydi; ama eğer kendi hayatına kıyacak kadar, özkıyım gerçekleştirecek kadar

bir noktaya gelmişse demek ki birtakım temel değerlerle ilgili problemler vardır. Temel değer bir kadın için tek başına namus değildir; aşk da bir temel değerdir; çocuğunu kaybetmek de bir temel değerdir; işkenceyi tekrar görmemek ve tecavüze-tacize uğramamak da bir temel değerdir. Bölgenin suçluları barındıran bir kompozisyon içerisinde ele alınması ve yansıtılması bizi çok rahatsız ediyor.

Şunu söylüyorum: Hem çocuk hem kadın konusunda alanın içerisinde biri olduğum için beni tabii ki üzen, sarsan ve sırtımdaki yükü çok arttıran konular, sorunlar var. Ama bununla paralel olarak da ayrılan bütçeler; sağlık, istihdam, eğitim, kültürel etkileşim -yani hükümetin ayırdığı bütçeyi de hesapladığımız zaman yeterli bir yatırım- yok. Bunu doğru kabul etsek bile, yani bölgeye mal etsek bile, peki tedbir olarak ne geliştiriyoruz? Asıl, tedbirler üzerinden tartışmak gerekiyor.

“Haydi Kızlar Okula” kampanyasına gelecek olursak, ben eğitim gibi, devletlerin politikasını belirleyen çok önemli bir konunun kampanyalarla yürütülmesini çok sağlıklı bulmuyorum açıkçası. “Haydi Kızlar Okula” kampanyası tabii ki kendi içerisinde çok değerli bir kampanya. Yüzlerce insanda duyarlılık yaratmıştır. Bir sürü insanı hayata, okula kazandırmıştır. Ama kazanılan kişiler de şanslı olanlardır, ulaşılabilenlerdir. Ulaşamadığımız binlerce insan var. Kendim biliyorum. 97 köy yeni yasayla beraber Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’ne bağlandı. Bu köylerin 32 tanesine o iki yıllık zaman zarfında birebir gidip hem üreme sağlığı, halk sağlığı konusunda eğitimlere katıldım, hem de okullaşma oranını tespit edip yönlendirmeye ilgili olarak orada bulundum. Benim gönderdiğim en az 30 tane genç, öğrenci, kadın var. Okul başlarken belki bu kampanyalardan kaynaklı herhangi bir ücret alınmıyor; kılık kıyafet okuldan veriliyor, kitaplar veriliyor. Ama 3 ay sonra örneğin eşofman takımı isteniyor ya da okula yardım adı altında birtakım paralar talep ediliyor. Bu ailelerin bunları karşılayacak durumu yok. Okula başladığı halde yarım okulu yarım bırakan onlarca kadın biliyorum. Ama bunların hesabı sorulmuyor. O yüzden de yine söylüyorum. Direkt hayata dokunan sorunlar kampanyalarla çözümlenemez. Bir sel olmuştur, kampanya yaparsınız, çok özel bir durum olmuştur, doğal afet olmuştur, kampanya yaparsınız; ama süreklilik arz etmesi gereken mesele kesinlikle politika istiyor. Takip edilmesi, süreklilik arz etmesi ve kazandırılan kişilerin takibi gerekiyor. Bunun devlet politikası halinde takibi gerekiyor. Baştan sonuna kadar giden kaç kişi olduğunun bilgisinin de takibi gerekiyor. Ya da o insanların başladıktan sonra ne tür problemler yaşadığının da takip edilmesi gerekiyor. Sadece kitap, defter, önlük vererek olmuyor bu işler.

Dil problemi, yaşanan problemlerden bir tanesi mi?

Tabii ki, dil sorunu, yaşanan birçok problemin en önemlilerinden biri. Erkekler köyde iken kent merkezine zaman zaman gittiği için, özellikle askerde Türkçeyi öğreniyor, okuma-

yazmayı öğrendiği gibi. Ancak genç kızlar, kadınlar anadillerini ev ortamlarında, günlük hayatlarında daha çok kullanıyorlar. Anadili yeni kuşaklara öğretendir kadın. Çocuklar anadilleri Kürtçe ile büyüyor. 7 yaşına kadar Türkçeyi bilmiyor ya da bazı kelimeleri biliyor olmasına rağmen hâkim değil. Türkçe ve Kürtçenin cümle kuruluş sistemi de farklı. Çocukların çabuk öğrenmeleri açısından zor bir dil. Eğitim başarılarını da çok etkiliyor bu yüzden. Her yıl üniversiteyi kazanan öğrencilerin illere göre başarı dağılımı yapılırsa ya, ve acıdır ki Hakkari son sıralarda yer alır ya, anadilin etkisidir.

Kadın örgütleri nerelerde eksik kalıyor?

Diyarbakır'da kadın kuruluşları arasında uyum var. Ancak Türkiye kadın hareketi ile ortak katıldığımız bazı toplantılarda ciddi sıkıntılar yaşadık. Tahammülsüzlük ciddi sorunumuz. Toplumsal cinsiyet konusunda Türkiye'nin doğusunda da, batısında da yaşanan sorunlar elbette var. Bunlara bizler de katılıyoruz. Ancak DİKASUM olarak zorunlu göçe tabi olan geniş bir kitle ile çalışıyoruz. Ve bölgenin siyasi geçmişi, tanıklığı boyutuyla kadınlar da bu sürecin bir parçası. İşkence gören, tecavüze, tacize uğrayan, çocuklarını kaybeden, toprağını terk etmek zorunda kalan bu kadınların tanıklığını dinlemeye tahammül edemeyen bir kesim var. Bu da bizi zorluyor.

Önümüzdeki yıllar için ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Planlamalarımızda bir aksilik çıkmaz ise gelecek yıl içinde belediyeye ait bir sığınmaevi olacak. Yine, göç alan 3 mahallede çamaşirevi açmayı planlıyoruz. AB'ye sunulan ve gelecek yıl içerisinde faaliyete geçecek olan bu merkez, eski Sümer Halı Fabrikası'nın bulunduğu mekânda kadınlara ilişkin Kadın Koordinasyon Merkezi açılacak. Bu merkezde, Diyarbakır ve çevre illerde çalışan ya da çalışmak isteyen kadınların kapasitelerinin artırılmasına yönelik eğitim çalışmalarımız olacak. Belediye sınırlarına geçtiğimiz yıllarda dahil edilen 96 köy artık mahalle statüsünde. Bu mahallelere periyodik aralıklarla giderek eğitim çalışmaları yapmayı düşünüyoruz.

Son olarak söylemek istediğiniz bir şey varsa...

Diyarbakır özeli üzerinden söylemek gerekirse nüfus 10-15 yıl içerisinde 600 binlerden 1 milyon 380'lere kadar çıktı. Diyarbakır'da her 120 bin konutun 50 bini tapusuz, kaçak gözüküyor. Nüfusun yüzde 60'ı kadın ve çocuk olarak geçiyor. Bölge illeri dikkate alındığında birçok ilde kadın çalışması yapan kuruluş sayısı yok iken Diyarbakır'da belediyelerin desteği ve bağımsız kuruluşlarla sayı çok gözükabilir. Ancak var olan kuruluşlar yeterli değil. Hem kadro desteğine hem de yeni kuruluşlara ihtiyaç var. Hükümet kadınlarla ilgili bütçeyi kadın bakanlığının ve kadın kuruluşlarının önerilerini dikkate almak suretiyle belirlemeli. Yerel

yönetimlere çok ciddi bir görev düşüyor. Yerel yönetimlerin de yıllık bütçelerini belirlerken toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler oluşturması gerekiyor.